

Aanknopingspunten voor preventie

Verward gedrag en een niet-Nederlandse afkomst

Er is al lange tijd terecht veel aandacht voor personen met verward gedrag. Maar het gaat daarbij nauwelijks over etnische diversiteit, terwijl immigranten en vluchtelingen een verhoogd risico lopen. Een pleidooi voor een preventieve aanpak, op basis van zes aanknopingspunten.

DOOR Carl H.D. Steinmetz

In superdivers Amsterdam is meer dan de helft van de bevolking van niet-Nederlandse afkomst. Vooral niet-westerse immigranten lopen forse risico's¹ op ongezond voelen, chronische aandoeningen, lichamelijke beperkingen, ernstige psychische klachten, armoede, eenzaamheid, sociale uitsluiting en discriminatie. Bij niet-westerse immigranten komt familiale kwetsbaarheid voor.² Kunnen bovenstaande risico's, het gebrek aan hulp en familiale kwetsbaarheid verward gedrag aanwakkeren? Mulder³ schat het totaal aantal mensen met verward gedrag in Nederland op ongeveer twintigduizend. In deze cijfers ontbreekt echter een uitsplitsing naar immigranten en vluchtelingen, en dat geldt ook voor de politiecijfers. De veronderstelling dat immigranten en vluchtelingen oververtegenwoordigd zijn, kan worden bevestigd noch ontkend.

Tussenstappen

Hoe ontstaat kwetsbaarheid van immigranten en vluchtelingen? Dat begint met familiale kwetsbaarheid met relatief veel lichamelijke- en psychische ziekten in de familie. Het ontstaat of neemt veelal toe in het moederland, door oorlog, hongersnood, overstromingen of andere rampen. Ook door de vlucht vanuit het moederland kan deze kwetsbaarheid ontstaan of toenemen. Dat geldt ook voor het aankomstland.

Nederland wordt internationaal aangesproken op het discrimineren en uitsluiten van moslims.⁴ In de Europese Unie staat Nederland op plaats twee na Griekenland. Uitsluiting vindt plaats in het onderwijs (onder advisering), op de arbeidsmarkt (ik kan regelen dat er geen immigrant solliciteert) en in het vluchtige publieke domein (bij controles worden immigranten er sneller uitgepikt (etnisch profileren) en 'vies' aankijken in het openbaar vervoer. Ook komen immigranten en vluchtelingen vaker dan mensen van oorspronkelijk Hollandse afkomst terecht in armoede en schuldsanering, met soms ellendige gevolgen, zoals kinderen in de jeugdzorg, het thuis kwijtraken, op straat belanden en/of kortdurende psychosen.⁵ Deze opgestapelde schade leidt niet automatisch tot verward gedrag. Meestal ontstaat verward gedrag pas na een zich herhalende tussenstap vanaf het moment van binnenkomst in Nederland als vluchteling in een AZC of als immigrant tegen wie wordt gezegd dat zij/ hij niet welkom is. Een onderdeel van deze zich herhalende tussenstap zijn gemeentelijke instanties die immigranten en vluchtelingen bejegenen als potentiële fraudeurs, en hen niet ondersteunen of helpen.⁶ Onderzoek naar armoede en de stress als gevolg daarvan laat zien dat arme mensen domme dingen doen.⁷ Bovenstaande redenering is geen bewijs, het is een poging tot een aannemelijke redenering

over hoe verward gedrag bij immigranten en vluchtelingen kan ontstaan.

Preventie

Vooralsnog staat de curatieve aanpak van verward gedrag door het Landelijk aanjaagteam onder leiding van Onno Hoes centraal. Een preventieve aanpak van verward gedrag ontbreekt. Maar preventie is wel nodig, aangezien het aantal meldingen van mensen met verward gedrag blijft stijgen, en die meldingen slechts het topje van de ijsberg laten zien.⁸ Hieronder werken we een zestal aanknopingspunten uit. Ze sluiten specifiek aan bij het Amsterdamse coalitieakkoord (mei 2018), maar kunnen ook voor andere gemeenten behulpzaam zijn in het debat over verward gedrag bij mensen met een niet-Nederlandse afkomst. Door deze aanknopingspunten aan te grijpen kunnen immigranten en vluchtelingen beter worden ondersteund, begeleid en geholpen om verward gedrag te voorkomen.

Aanknopingspunt 1: Ontkalken gemeentelijke regelingen

Een flink aantal Amsterdammers is digibeet en niet zelfredzaam. 1 op de 3 inwoners in Nieuw-West, Noord en Zuidoost 1 is laaggeletterd.⁹ Ruim 52 procent van de Amsterdamse bevolking is immigrant en vluchteling. Een deel van deze Amsterdammers spreekt, leest en schrijft geen Nederlands. De administra-

tieve regelingen in Nederland en Amsterdam zijn zo complex dat de WRR stelt dat je daar Doe IQ¹⁰ voor nodig hebt. Ook mensen met een hoog IQ maken fouten bij het invullen van papierwerk of vergeten wat te vertellen in hun contacten met Amsterdamse gemeenteambtenaren en krijgen daarvoor straf, boete of parkeren van de regeling. ‘Ontkalken’ van administratieve regelingen zou een hoge prioriteit moeten krijgen. De regelingen zijn er om inwoners te ondersteunen, niet om te verhinderen dat zij er gebruik van maken.

Aanknopingspunt 2: Aanpak sociale- en economische ongelijkheid

Sociale- en economische ongelijkheid begint bij kansenongelijkheid. Kinderen in Amsterdam van hoogopgeleide, witte, werkende ouders hebben een grote kans om zonder vertraging hun schooldiploma (67%) te halen. Zijn de ouders laagopgeleid en werkloos, dan vermindert die kans snel (54%) en als ouders dan ook nog een niet-westerse migratieachtergrond hebben, haalt nog maar 35 procent van de kinderen zonder problemen de eindstreep.¹¹ Kortom, onder advisering benadeelt de helft van de kinderen van immigranten. Daarnaast worden sociale en economische ongelijkheid veroorzaakt door een gebrekkige of eenzijdige toegang tot sociaal kapitaal. Belangrijke elementen van sociaal kapitaal zijn de kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap,

formele, informele- en fluide netwerken, gedeelde normen, vertrouwen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap.¹² Engbersen¹³ benoemt dat sociaal kapitaal voor arme huishoudens vooral fungeert als overlevingskapitaal: ‘Door de eenzijdige samenstelling van netwerken van arme huishoudens biedt het sociaal kapitaal geen uitzicht op sociale stijging. Wil sociaal kapitaal mensen vooruit helpen, dan dienen bruggen geslagen te worden naar mensen buiten de eigen sociale groep. Veel kwetsbare groepen zijn juist niet in staat om die bruggen te slaan.’

Volgens Van Bergen¹⁴ komt vermogen in steeds minder handen waardoor de economische ongelijkheid toeneemt. Dit is een gevaarlijke ontwikkeling omdat het rendement op vermogen groter is dan het nationaal inkomen. De woningmarkt is een voorbeeld van de toenemende economische ongelijkheid. Alleen al Prins Bernard heeft volgens het Parool¹⁵ in Amsterdam 349 huizen, kantoren en winkels. De huurder en koper moeten plaats maken voor belegger en vastgoedeigenaar. Dit proces wordt verhullend gentrificatie genoemd. De prijs hiervoor betalen mensen onderaan de economische ladder, vooral immigranten en vluchtelingen. Plat gezegd houdt dit in dat werken minder of niet meer loont. Vroeger kon een postbode het gezin onderhouden, tegenwoordig niet meer. De gemeente Amsterdam probeert de

economische ongelijkheid te compenseren via uitkeringen, toeslagen en betaalbare (gecentraliseerde) voorzieningen. Hoe loffelijk dit streven ook is, het lijkt een verloren wedstrijd. Tenzij de gemeente bereid is de vermogenden, rijke particulieren en bedrijven, aan te pakken. Loon naar werken zou daarbij als motto kunnen fungeren.

Aanknopingspunt 3: Stadsbrede preventieve gezondheidszorg

De Amsterdamse GGD hanteert vier preventie niveaus¹⁶ voor Gezondheidsbevordering en Preventie: universeel, selectief, geïndiceerd en zorggerichte preventie. De gezondheidsmonitor van dezelfde GGD laat zien dat met veel van deze preventie programma’s immigranten en vluchtelingen niet worden bereikt. Hoe dat komt, wordt hierna uitgewerkt bij aanknopingspunt 4. Vermoedelijk is een extra oorzaak dat de Amsterdamse gezondheidsorganisaties die geen afspiegeling vormen van de Amsterdamse patiënten populatie.

Aanknopingspunt 4: Transcultureel bewust en sensitief behandelen

De ABCD (Amsterdam Born Children and their Development)-studie¹⁷ van het AMC is een voorbeeld van transcultureel bewust en sensitief werken: ‘Niet-Nederlandse moeders voeren zowel meer restrictie als druk uit om te eten, vergeleken met Nederlandse moeders waardoor niet-Nederlandse kinderen gemiddeld

een hogere BMI hebben dan Nederlandse kinderen. Aangrijpingspunten voor de preventie van (etnische verschillen in) overgewicht op jonge leeftijd onder kinderen van niet-Nederlandse afkomst zijn de voedingspraktijken van moeder.⁷ Transcultureel bewust en sensitief behandelen en werken vertrekt bij de opvatting dat wij als mensen weliswaar gelijk zijn maar dat onze lichamen en geesten per land van elkaar kunnen verschillen. Los daarvan kijken mensen uit de Azië, Afrika, en Zuid-Amerika anders tegen gezondheid aan dan mensen uit Europa, de Verenigde Staten, Australië en Nieuw-Zeeland. In de westerse wereld kennen we het cartesisch dualisme: scheiding van lichaam en geest. In de niet-westerse wereld is het holisme meer gemeengoed: lichaam en geest zijn één, zijn verbonden met voorouders, geesten, goden, de kosmos, natuur en universum. Die verschillen leiden tot andere stresstalen, andere culturele verklaringen, andere diagnoses, andere overleg- en behandelmodellen voor ziekten. In het superdiverse Amsterdam moet voor iets meer dan de helft van de bevolking rekening worden gehouden met niet-westerse gezondheidszorg.¹⁸ Nu zijn er veel drempels en sluit de zorg niet aan bij wat immigranten en vluchtelingen nodig hebben. Door deze drempels te slechten neemt de kans op verward gedrag bij immigranten en vluchtelingen af.

Aanknopingspunt 5: Tegengaan culturele bias

Culturele bias is veronderstellen en doen alsof de eigen cultuur de enige is. Daarmee wordt het bestaan van andere culturen genegeerd. Dit gaat niet alleen over het dragen van een hoofddoek of geloven in een andere religie dan het christendom. Het gaat over normen en waarden, collectivisme versus individualisme, loyaliteit aan moeder- en vaderland, bewust zijn dat 'wit' gelijk staat aan macht en transculturele rituelen. Het bestaan van andere culturen negeren lijdt tot gevoelens van uitsluiting en niet mogen meedoen. Van de Ven¹⁹ zegt dat dit kortdurende psychoses tot gevolg kan hebben. Voor zich spreekt dat dit het begin kan zijn van verward gedrag. Kortom, de gemeente Amsterdam zou Culturele Bias in het onderwijs, de

gezondheidszorg, de werkvloer en buurten moeten elimineren om verward gedrag te voorkomen.

Aanknopingspunt 6: Bouwen aan sociaal weefsel

De kans op verward gedrag neemt toe als sociaal weefsel in wijken en buurten ontbreekt.²⁰ Sociaal weefsel is een menselijke structuur in een wijk of dorp waar solidariteit en gemeenschapszin centraal staan. Het doel is te voorzien in steun, begeleiding en zorg aan buurtbewoners en grootfamilies die ziek, zwak en uitgestoten zijn. Dat kan gaan om ouderen, mensen met psychische- en/of lichamelijke ziekten. Of om mensen met schulden en armoede, ex-delinquenten of kinderen die uitvallen op school. En ook om gevallen van onder advisering bij kinderen, uitsluiting en discriminatie, en om slachtoffers, getuigen en daders van criminaliteit.

Door sociaal weefsel in buurten en dorpen te herstellen, is verward gedrag te voorkomen.

Met welke partijen kan dat worden gerealiseerd? Die partijen zijn burgers (via burgerparticipatie), (MKB)bedrijven in wijken en buurten en de overheid in een faciliterende rol. Als voorbeeld kan het model van Nabuurschap gelden, vooral bekend in het oosten van Nederland. In de tweede plaats is dat de grootfamilie, vooral voor immigranten en vluchtelingen. Daarnaast kan het model *Community that care* (zie afbeelding) als voorbeeld dienen, vooral ontwikkeld voor ondersteuning van kinderen. In de vierde plaats zijn er in Nederland zorgcoöperaties²¹ waarin burgers elkaar helpen en ondersteunen. Ze kopen samen panden om de ouderen uit de gemeenschap te verzorgen. Ook in Amsterdam-Oost is een woonstichting opgericht van families voor hun kinderen met psychiatrische ziekten. Zo kan het sociale weefsel in buurten en dorpen worden hersteld. Daarbij moet willekeur worden voorkomen via een buurtdemocratie met vertegenwoordigers die ervoor zorgen dat het lokale sociaal weefsel gerepareerd en hersteld wordt. Randvoorwaarden zijn dat mensen dit zelf willen en elke week een kleine bijdrage storten in een buurtfonds.

Kortom: door sociaal weefsel in buurten te repareren en verder te ontwikkelen,

valt verward gedrag deels te voorkomen. Het motto is: er staat altijd iemand voor je klaar. ■

Carl H.D. Steinmetz is transcultureel psycholoog en victimoloog, en managing director bij Expats & Immigrants. expats-immigrants.com | carl@expats-immigrants.com | 06 – 54213711

Noten

1. Gezondheid in Beeld, Resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor (2016). www.ggd.amsterdam.nl
2. O. van der Stelt, D. Boubakri, en M. Feltzer (2014). Migranten, familiale kwetsbaarheid voor psychiatrische stoornissen en schizotypische persoonlijkheidskenmerken. Tijdschrift voor psychiatrie 56(2014)8, 496-504.
3. C.L. Mulder, J. van Weeghel, A. Wierdsma, J. Zoeteman, en A. Schene (2017). Expertise van de ggz in de frontlinie bij de zorg voor personen met verward gedrag ofwel met acute (zorg)nood. Tijdschrift voor psychiatrie 59(2017)9, 537-545.
4. Steinmetz, Carl H.D (2018). Bevorder Inclusie. Voorkom polarisatie, discriminatie en uitsluiting. Sociaal Bestek nr. 4 van 2018.
5. Van der Ven, Els (2015). Ethnic minority position as risk indicator for autism-spectrum and psychotic disorders. Dissertatie Maastricht
6. Gezondheid in Beeld, Resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor (2016). www.ggd.amsterdam.nl
7. Zie de Correspondent: waarom arme mensen domme dingen doen. 17 december 2013.
8. Steinmetz, Carl H.D. (2017). De verwarring rond het begrip verwarde mensen. Sociaal Bestek, uitgave 3, 2017.
9. www.parool.nl
10. WRR (2017). Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op zelfredzaamheid.
11. Amsterdamse rekenkamer, Armoedebeleid en impact op kinderen 2017, tabel 4.1
12. nl.wikipedia.org/wiki/Sociaal_kapitaal
13. Engbersen, G.B.M. (2000). De armoede van sociaal kapitaal. Sociologie. ESB-Dossier Sociaal kapitaal
14. Bergen, Van, Wouter en Visser, Martin (2014). De kleine Piketty. Uitgeverij Businesscontact
15. www.parool.nl
16. www.ggd.amsterdam.nl
17. abcd-studie.nl
18. De Jong, Joop en Sjoerd Colijn (red.) (2010). Handboek Culturele psychiatrie en psychotherapie. De Tijdstroom.
19. Van der Ven, Elisabeth M.A (2016). Ethnic minority position as risk indicator for autism-spectrum and psychotic disorders. Proefschrift Universiteit van Maastricht.
20. Personen met Verward Gedrag. Steinmetz (2018). Congres 30 januari 2018. Cultuurkoepel Heiloo
21. www.dsp-groep.nl